

Maddi nedenlerden çıkarılmış piyade taktiği (1700-1870)*

Friedrich Engels

Top barutu ve ateşli silahlar, batı ve merkez [Orta] Avrupa'da 14. yüzyılda tanınmışlardır ve bu salt teknik bir nitelik taşıyan ilerlemelerin, tüm savaş yönetimini altüst ettiğini, bütün okul çocukları bilir. İlk ateşli silahlar, hele arkebüzler, çok kaba saba şeylerdi. Ve yivli namlu, namlu dibinden doldurulma, çakmak zembereği vb. gibi bir yığın gelişmenin erkenden gerçekleştirilmiş olmasına karşın, tüm piyadenin donatılmasına uygun bir tüfeğin ortaya konması için, gene de, 17. yüzyıl sonuna kadar, üç yüz yıldan çok beklemek gerekti.

16. ve 17. yüzyıllar piyadesi, ya mızraklı, ya da arkebüzlü erlerden oluşuyordu. Başlangıçta, mızraklı erler, delici silahla, sonuç almaya ayrılmışlardı; tüfekli erlerin ateşi ise savunmayı sağlıyordu. Bu nedenle, mızraklı erler, eski Yunan mızraklı alayına benzer biçimde, büyük yığınlar biçiminde savaşıyorlardı. Tüfekli erler derinliğine sekiz-on saf durumunda idiler, çünkü, bir tek er doldurana kadar, sekiz-on er sıra ile ateş edebiliyordu; ateşe hazır olan er, birinci safa koşuyor, ateş ediyor ve tüfeğini yeniden doldurmak için sonuncu safa geri dönüyordu.

Ateşli silahların giderek yetkinleşmesi bu oranı değiştirdi. Sonunda, fitilli

* Bu yazı, Sol Yayınları tarafından 2. baskısı 1977'de yayınlanan Friedrich Engels'in *Anti Dühring -Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor-* başlıklı kitabından (s.585-593) yayınevini izniyle alınmıştır. Yayınevine teşekkürlerimizi iletiyor, kısa bir süre önce aramızdan ayrılan kitabın çevirmeni Kenan Somer'i saygıyla anıyoruz.

alaybozan tüfeği, kesintisiz bir ateş sağlamak için, beş erin, yani beş sıra derinliğindeki mangaların yetmesi sonucunu verecek kadar hızlı doldurulabilirdi. Bunun sonucu, şimdi, aynı sayıdaki alaybozan piyadesi ile eskisinden hemen hemen iki kat uzun bir cephe tutulabiliyordu. Topçu ateşinin büyük yığınlar üzerinde çok daha kırıp geçirici bir duruma gelmiş etkisi nedeniyle, şimdi mızraklı erler de sadece altı ya da sekiz saf halinde sıralanıyorlardı; böylece, savaş düzeni, yavaş yavaş, sonucun bundan böyle silahların ateşi ile alındığı ve mızraklı erlerin artık saldırıya değil, ama sadece tüfekli erleri süvariye karşı örtmeye ayrıldıkları saf konumuna yaklaştı. Bu dönemin sonunda, topçu ve süvarinin ya tabur aralıklarında, ya da kanatlarda yer aldığı, her birliği çoğu kez altı sıra derinliğinde bir saf halinde sıralanan iki savaş birliği ve bir de yedek birlik durumunda bir savaş düzeni görüyoruz; her piyade taburu, en çok üçte biri mızraklı, en az üçte ikisi alaybozan tüfekli erlerden oluşuyor.

17. yüzyılın sonunda, süngülü çakmaklı tüfek ve hazır kartuşlar aracılığıyla doldurma, ensonu gerçekleşti. Böylece, mızrak, piyadeden kesinlikle kalktı. Doldurma daha az zaman alıyor, daha hızlı ateş kendi kendini koruyor, süngü, gereksinme durumunda, mızrağın yerini alıyordu. Zamanla, saf derinliği, altıdan dörde, sonra üçe, en sonunda da, şurada burada, iki adama indirilebiliyordu. Bunun sonucu, eşit bir sayıdaki erler bakımından, saf gitgide daha çok uzadı, gitgide aynı zamanda ateş eden daha çok tüfek oldu. Ama bu ince ve uzun saflar, gitgide daha az kullanışlı hale geliyorlardı; düzenli bir biçimde, ancak düz ve engelsiz bir alanda ve üstelik sadece ağır bir tempo ile, dakikada yetmiş-yetmişbeş adım üzerinden hareket edebiliyorlardı; ne var ki, ovada, süvariye, özellikle yanlardan, başarılı saldırı olanakları sunuyorlardı. Bu yanları korumak için olsun, sonucu alan ateş hattını pekiştirmek için olsun, süvari, asıl savaş safı hafif tabur topçusu ile birlikte sadece piyadeden oluşacak biçimde, tamamen kanatlar üzerine çekildi. Son derece az kullanışlı ağır topçu, kanatların önünde bulunuyor ve savaş boyunca en çok bir kez konum değiştiriyordu. Yaya kıtalar, yanları dikey olarak yerleştirilmiş piyade tarafından korunan iki birlik biçiminde diziliyorlardı; öyle ki, bir tek uzun ve derin dikdörtgen meydana getiriyorlardı. Bu pek kullanışlı olmayan yığının bir blok biçiminde hareket etmesi gerekmediği zaman, ancak, merkez ve iki kanattan oluşan üç parça durumunda bölünebiliyor ve tüm parçasal hareket, düşman kanadını aşan kanadı, onu çevirmek için, ileriye sürmeye dayanıyor, bu arada öbür kanat; buna karşı düşmanın cephesini değiştirmesini engellemek için, bir tehdit olarak arkada tutuluyordu. Savaş boyunca düzenlenişin tümünü değiştirmek o kadar çok zaman alıyor ve düşmana o kadar çok güçsüz nokta sunuyordu ki, buna girişmek hemen her zaman bozguna uğramak anlamına geliyordu. Buna göre ilk düzenleniş tüm savaş için belirleyici kalıyordu ve piyade ateşe geçer geçmez, sonuç, bir atışta, değişmez bir biçimde belli oluyordu. Frédéric II tarafından sonuna değin geliştirilen bu savaş yöntemi, iki somut etkenin: ilkin o zamanki prenslerin, talimde kusursuz, ama ancak sopa ile bir arada tutulabilen ve kısmen de askere

zorla alınmış düşman savaş tutsaklarından oluşan son derece güvenilmez paralı ordularının insan gerecinin ve ikinci olarak, pek kullanışlı olmayan ağır top ile, çabuk, ama kötü ateş eden düz namlulu, süngümlü çakmaklı tüfekten oluşan donatımın aynı yöne yönelen etkilerinin kaçınılmaz sonucu idi.

İki düşman, insan gereci ve donatım bakımından aynı durumda kaldıkları ve bunun sonucu, her biri saptanan kurala sıkı sıkıya uymakta yarar gördüğü sürece, bu savaş yöntemi yürürlükte kaldı. Ama Amerikan bağımsızlık savaşı patlak verdiği zaman, iyi talim görmüş paralı askerler, karşılarında birdenbire, belki talim yapmasını bilmeyen, ama bir o kadar iyi ateş eden, çoğu kez ellerinde attığını vuran karabinalar bulunan ve kendi öz amaçları için savaşan, yani savaştan kaçmayan asi çeteler buldular. Bu asiler, İngilizlere, kendileriyle açık alanda, savaş teşrifatının tüm geleneksel kurallarına göre savaşların ünlü ağır adımlı **manuet** dansını oynama zevkini tattırmadılar; düşmanı, uzun yürüyüş kollarının, dağınık ve görünmez avcılarının ateşi karşısında savunmasız kaldıkları sık ormanlar içine çektiler; dağınık düzen durumunda, alanın en küçük koruluğundan, düşmana zarar vermek için yararlanıyor ve buna karşılık, büyük hareketlilikleri sayesinde, büyük yığınları bakımından her zaman düşman saldırısı dışında kalıyorlardı. Dağınık avcılarının, daha bireysel ateşli silahların kullanılmaya başlanması sırasında bir rol oynamış bulunan ateşi ile savaş, burada, kendini, bazı durumlarda, özellikle gerilla savaşında, saf düzeninden üstün olarak gösterdi.

Eğer Avrupalı paralı askerler ordularının erleri, henüz dağınık savaş için yetiştirilmiş değil idiyse, donatımları bu iş için daha da uygunsuz bir durumda bulunuyordu. Gerçi artık ateş ederken, eski alaybozan piyadelerin yaptıkları gibi, silah göğse dayanmıyor, şimdiki gibi omza dayanıyordu. Ama nişan almak gene de söz konusu değildi, çünkü namlunun devamındaki düpedüz tüfek dipçığı ile, göz, namluya uygulanamıyordu. Ancak 1777 yılındadır ki, Fransa'da, av tüfeğinin kambur dipçığı, piyade tüfeği için de kabul edildi ve böylece, etkili bir avcı ateşi olanaklı duruma geldi. Sözü edilecek ikinci bir yetkinleşme, Gribeauval tarafından 18. yüzyılın ortasında gerçekleştirilen ve zamanla topçudan istenen daha büyük bir hareketliliği tek başına olanaklı kılan, daha hafif, ama gene de sağlam top kundağı oldu.

Bu iki teknik gelişmeyi savaş alanında kullanma, Fransız Devrimine ayrılmıştı. Birleşmiş Avrupa ona saldırdığı zaman, Devrim, silah taşıyacak durumdaki ulusun tümünü, hükümetin emrine verdi. Ama bu ulusun, askerlikte pişmiş Prusya ve Avusturya piyadesi karşısına benzer bir yetişkinlik çıkartabilmek için, ustalıklı saf taktiği, manevralarını yeterince talim edecek zamanı yoktu. Ayrıca Fransa, sadece, erden (bâkir) Amerikan ormanlarından değil, ama geri çekilmek için alanın pratik olarak sınırsız genişliğinden de yoksun bulunuyordu. Düşmanı sınır ile Paris arasında yenmek, yani belirli bir alanı savunmak gerekiyordu ve bu iş de, eninde sonunda, ancak açık bir yığın savaşında yapılabilirdi. Öyleyse, avcılar biçimindeki örgütlenme (**formation**) dışında, iyi talim görmemiş Fransız

halk yığınlarının, Avrupa'nın sürekli ordularına belli bir başarı şansı ile karşı koymasını sağlayacak bir başka örgütlenme biçimi bulmak gerekiyordu. Bu örgütlenme, daha önce bazı durumlar için, ama çoğu kez sadece manevra alanında kullanılmış olan kapalı yürüyüş kolunda (**la colonne fermée**) bulundu. Yürüyüş kolunu düzen içinde tutmak, safı düzen içinde tutmaktan daha kolaydı; hatta bir düzensizlik meydana gelse bile, yürüyüş kolu, yoğun bir topluluk olma niteliğiyle, en azından edilgin bir direnç göstermeye devam etmekten geri kalmıyordu; kullanılması daha kolaydı, şefi, onu elinde daha iyi tutabiliyor ve o da daha hızlı hareket edebiliyordu. Yürüyüş hızı, dakikada yüz buçuk adıma çıktı. Ama en önemli sonuç şu oldu: yürüyüş kolunun, yığınların tek savaş biçimi olarak kullanılması, saf halindeki eski savaş düzeninin tek ve ağır blokunun, genel yönergelerini karşılaştıkları koşullara uyarlayan ve her biri üç sınıftan bileşen, belirli bir özerklikle donatılmış yalıtık (**isolé**) ögeler halinde ayrışmasını sağlar; yürüyüş kolu, birliklerin kullanılmasında tüm olanaklı bağdaşımlara izin verecek ölçüde biçimlendirilmeye yatkındı; köy ve çiftliklerin, Frédéric II tarafından henüz sıkı sıkıya yasaklanan kullanımını mümkün kıldı ve bunlar, bundan böyle, her savaşta belli başlı dayanak noktalarını oluşturdu; yürüyüş kolu, her alana uygulanabilir bir biçimdi; en sonunda, savaşın tüm yazgısını bir tek atışa bağlayan saf taktiğine karşı, avcılar biçimindeki düzenlemeler ile, birliklerin savaşımını sürdüren, safı son dakikaya kadar yedekte tutulan taze birliklerin saldırısına artık direneme-yecek ölçüde yoran ve yıpratıcı kerteli kullanımı sayesinde, bir savaş yöntemi çıkartıyordu. Saf biçimindeki konum bütün noktalarda aynı güçte olduğu halde, yürüyüş kolu biçiminde savaşan hasım, safın bir kısmını, güçsüz birliklerle yapılmış, sözde saldırı gösterileri ile oyalayabiliyor ve asıl güçlerini, konumun kararlaştırıcı noktasına saldırı için bir araya getirebiliyordu. Yürüyüş kolları, sün-gü saldırısı yapacakları zaman, ateş ederek savaşma, daha çok avcı birliklerine bırakıldı. Buna göre, yeni baştan, 16. yüzyıl başlarının tüfekli grupları ile mızraklı yığınları arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki kurulmuş bulunuyordu; şu farkla ki, modern yürüyüş kolları, her an avcı grupları biçiminde dağılabiliyor ve avcı grupları da aynı biçimde yürüyüş kolları biçiminde toplanabiliyorlardı.

Kullanılması Napoléon tarafından sonuna kadar geliştirilen yeni savaşma yöntemi, eski yöntemden öylesine üstündü ki, eski yöntem, kullanışsız, ağır, dağınık savaşma için büyük bölümü bakımından işe yaramaz Prusya saflarının, ancak manga ateşiyle yanıt verebildikleri Fransızların avcı grupları biçimindeki ateşi altında, sözcüğün tam anlamıyla eridikleri Yena'da, yeni yöntem karşısında çaresiz olarak ve bir daha belini doğrultamamacasına yıkıldı. Ama saf biçiminde savaş düzeni her ne kadar ömrünü doldurmuşsa da, savaşma biçimi olarak saf için durum hiç de böyle değildi. Prusyalıların, safları ile Yena'da o kadar kötü bir sonuç almalarından az sonra, Wellington, kendi İngilizlerini, Fransız yürüyüş kollarına karşı saf halinde yönetiyor ve onları yenmekten hiç de geri kalmıyordu. Ama bunun nedeni, Wellington'un tüm Fransız taktiğini benimsemiş olmasıydı;

gene de şu farkla ki, o kendi piyade birliklerini yürüyüş kolu biçiminde değil, saf biçiminde çarpıştırıyordu. Böylece, aynı zamanda, tüm tüfekleri ateşte ve tüm süngüleri saldırıda kullanma üstünlüğüne sahip bulunuyordu. İngilizler, şu son yıllara kadar, bu savaş düzeni ile savaştılar ve savunmada (**Inkermann**) olduğu kadar saldırıda da (**Albeura**), çok daha kalabalık ordular üzerinde üstünlükler sağladılar.¹ Bu İngiliz safları ile karşı karşıya bulunmuş olan Bugeaud, onları, sonuna kadar yürüyüş koluna yeğ tuttu.

Ve gene de, piyade tüfeği çok kötü idi; o kadar kötü ki, tek adamı yüz adımdan vurmak, seyrek ve tüm bir tabura üç yüz adımdan isabet ettirmek gene bir o kadar seyrek bir işti. Bundan ötürü, Fransızlar Cezayir'e geldikleri zaman, Bedevilerin, kendi silahlarının etkisiz kaldıkları uzaklıklardan ateş eden uzun tüfeklerinin ateşi altında ağır kayıplara uğradılar. Burada, sadece yivli karabina etkili olabiliyordu; ne var ki, yavaş doldurulması ve çabuk kirlenmesi nedeniyle, Fransa'da, hatta ayrıksın (istisnai) silah olarak bile, her zaman karabinaya karşı çikılmıştı. Ama şimdi doldurulması kolay bir karabina gereksinmesi kendini duyurunca, bu gereksinme de çabucak karşılandı. Delvigne'in hazırlayıcı çalışmaları, Thouvenin'in harbili tüfeği ve Minié'nin doldurma bakımından, yivli tüfek ile düz tüfeği aynı duruma getiren genişlemeli mermisi ile izlendi. Ama harbili yivli tüfek, henüz kendine uygun düşen taktiği yaratma zamanını bulamadan, en modern savaş silahı olan, namlu dibinden doldurulan yivli tüfek tarafından ortadan kaldırılmıştı; aynı zamanda, yivli namlular da gitgide daha kullanılabilir bir duruma geliyordu.

Tüm ulusun, Devrimin yaratmış bulunduğu biçimdeki silahlanması, çok geçmeden ciddi sınırlandırmalara uğramıştı. Sürekli orduya hizmet çağındaki gençlerin ancak bir bölümü, kur'a ile alınıyor ve bu da, ancak öbür yurttaşların az çok büyük bir bölümü ile, kötü yetiştirilmiş bir ulusal muhafız kurulduğu takdirde oluyordu. Ya da, zorunlu askerlik hizmetinin gerçek bir sıklıkla uygulandığı yerde, olsa olsa İsviçre'de olduğu gibi, bayrak altında sadece birkaç hafta talim gören bir milis ordusu kuruluyordu. Malî düşünceler, yoklamalı askerlik (**conscription**) ile milis ordusu arasında bir seçme yapmaya zorluyordu. Bir tek Avrupa ülkesi ve üstelik en yoksullarından biri, zorunlu askerlik hizmeti ile sürekli orduyu birleştirmeyi denedi: Prusya. Ve sürekli orduda herkes için hizmet zorunluluğunun, gene buyurucu malî nedenlerden ötürü, ancak yaklaşık olarak gerçekleşmiş bulunmasına karşın, Prusya yedeklik sistemi, hükümetin emrine, iyi yetiştirilmiş birlikler içinde talim görmüş ve örgütlenmiş o kadar büyük sayıda adam veriyordu ki, Prusya, kendisiyle aynı nüfusa sahip herhangi bir başka ülkeden açıkça üstündü.

1870 Fransız-Alman savaşında, Fransız yoklamalı askerlik sistemi, Prusya

¹ Albuera savaşı, 16 Mart 1811'de İspanya'da, ve Inkermann savaşı da, 5 Kasım 1854'te, Kırım savaşı içinde olan savaşlardır. –Ed.

yedeklik sistemi karşısında yenik düştü. Ama, birliklerin içinde manevra yaptıkları ve dövüştükleri yönetmelik biçimleri, esas olarak eski çakmaklı tüfek çağındaki tıpkısı oldukları halde, gene ilk kez olarak, bu savaşta, her iki taraf da namlu dibinden doldurulan tüfeklerle donatıldılar. Olsa olsa, avcılar biçimindeki birlikler, biraz daha yoğun bir duruma getirilmişlerdi; Bunun dışında, Fransızlar, eski tabur kolları ile, bazen de saf durumunda savaşmaya devam ediyor, oysa Almanlarda, bölük kolunun benimsenmesi, hiç olmazsa yeni silaha daha uygun bir savaşma biçimi bulmak için bir deneme anlamına geliyordu. İlk savaşmalarda işin içinden işte böyle çıkıldı. Ama, Saint-Privat üzerine saldırı sırasında (18 Ağustos), Prusya muhafız birliğinin üç tugayı, bölük kolu taktiğini ciddi olarak uygulamaya geçirmeye giriştikleri zaman, namlu dibinden doldurulan tüfeğin ezici gücü görülebildi. Savaşın en kızgın yerinde bulunan beş alaydan (15.000 kişi), hemen tüm subaylar (176) ve 5.114 er, yani mevcudun üçte-birinden çoğu, öldü. Bütünü içinde, 28.160 kişilik bir mevcutla çatışmaya girmiş bulunan muhafız piyadesi, 307'si subay olmak üzere, o gün 8.230 adam yitirdi. Bundan böyle, bölük kolu, savaşma biçimi olarak, tıpkı tabur yığını ya da saf gibi, mahkûm edilmiş bulunuyordu. Bundan böyle, en küçük bir sıkışık birliği, düşman ateşi karşısında bırakacak her türlü girişimden vazgeçildi; Alman tarafında, savaşma, şimdiye değin yürüyüş kollarının mermi yağmuru altında her zaman kendiliğinden ayrılmış buldukları, ama yukardan, düzene aykırı bulunarak karşı çıkılmış olan o yoğun avcı birlikleri biçiminden başka bir biçim altında yürütülmedi. Er, bir kez daha, subaydan daha hınzır çıkmıştı; şimdiye kadar namlu dibinden doldurulan yivli tüfek ateşi altında yararlılığını gösteren tek savaşma biçimini içgüdüsel bir biçimde bulmuş olan oydu ve şeflerin karşı çıkmasına karşın, bunu metazori kabul ettirdi. Aynı biçimde, tüfeklerin korkunç ateş menzili içinde; sadece koşar adım kullanıldı.